

NEMZETKÖZI KÖRNYEZETVÉDELMI KÉRDÉSEK A NEMZETKÖZI BÍRÓSÁG ELŐTT NAPJAINKBAN*

RAISZ ANIKÓ**

2010-ben két nagyszabású környezetvédelmi kötődésű ügy került a Nemzetközi Bíróság elé: a bálnavadászattal kapcsolatos ausztrál-japán vita,¹ és az (újabb)

* A tanulmány a TÁMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 jelű projekt részeként az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg. (This research was carried out as part of the TAMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 project with support by the European Union, co-financed by the European Social Fund.)

** DR. RAISZ ANIKÓ

egyetemi adjunktus

Miskolci Egyetem ÁJK, Nemzetközi Jogi Tanszék

¹ Nemzetközi Bíróság (NB), Antarktisi bálnavadászat, Ausztrália kontra Japán, végzés, 2010. július 13. Ausztrália 2010. május 31-én keresetet nyújtott be a Nemzetközi Bírósághoz Japán ellen annak megállapítása érdekében, hogy a felkelő nap országa bálnakutatási programja keretében az antarktisi vizeken olyan bálnavadászatot folytat, amely ellentétben áll a Japán által a bálnavadászat szabályozásáról szóló nemzetközi egyezményben (International Convention for the Regulation of Whaling – ICRW), illetve a tengeri emlősök és a tengeri környezet védelmében vállalt egyéb nemzetközi kötelezettségeivel. (Japánban jelenleg a JARPA II program van érvényben, amely 2005-ben kezdődött, és alapvetően az Antarktiszt köré koncentrálódik, illetőleg a JARPN II, amely a Csendes-óceán északi részére összpontosít.) A bálnavadászat alternatívái, pl. a bálnales bevezetése mellett érvelő Ausztrália az ICRW alapján működő Nemzetközi Bálnavadászati Bizottságban (International Whaling Commission, IWC) már régóta próbálta bálnavadász gyakorlatának megváltoztatására rábírn Japánt, ám ez sikertelennek bizonyult részben az IWC gyenge jogositványai, részben pedig annak következtében, hogy Japán költségvetési támogatást nyújtott például a bizottságban mellette szavazó kis karibi államok kormányainak. (Lásd Paul BROWN, *Japan admits using aid to build pro-whaling vote*, The Guardian, 1999. november 11., <http://www.guardian.co.uk/environment/1999/nov/11/whaling.internationalnews> [2010.09.15]). Ausztrália ezt követően fordult a Nemzetközi Bírósághoz, Japán viszont arra hivatkozik, hogy csak az ICRW 8. cikkének (1) bekezdésében foglalt kivétel alapján, a „bálnakutatás érdekében” öli le az állatokat (pontosabban ad erre engedélyt, a japán állami Cetkutató Intézet – ICR, Institute of Cetacean Research irányításával), mindenféle kereskedelmi célzat nélkül (a kereskedelmi célú bálnavadászat ugyanis 1986 óta tilos). Ennek igencsak ellentmond, s így Ausztrália pozícióját erősíti a leölt állatok száma (mely mára – hivatalosan – körülbelül évi 1000 állatra korlátozódik), illetőleg a különböző természetvédő csoportok (WWF, *Sea Shepherd*, *Greenpeace*, stb.) által felvett, a világhálón is keringő felvételek tömege, amelyek tanú-

Costa Rica kontra Nicaragua ügy.² Utóbbi valószínűleg történelmet írt abban a tekintetben, hogy a Costa Rica-i területre bevonuló nicaraguai fegyveres erők parancsnoka (Edén Pastora, az ún. „Comandante Cero” egykori sandinista ezredes) a hadműveletet – állítólag – a pontatlan Google-térképre hivatkozva hajtotta végre.³ Az akkori Google-térkép az érintett három négyzetkilométeres partrészt ugyanis – helytelenül – nicaraguai területként tüntette fel; az internetes szolgáltató – Costa Rica tiltakozására – bocsánatot kért, és (részben) javította a hibát... A nicaraguai alakulatok azonban nem vonultak ki... A helyzet abszurditásának felismerése nem igényel különösebb jogi képzettséget. A nemzetközi jogi tanulmányokat folytatók között a fentiek alapján valószínűleg még sokáig derültséget okozó ügynek azonban jelen tanulmányban nem az államhatárral kapcsolatos kérdései, hanem környezetvédelmi problémái kerülnek előtérbe. Az újonnan birtokba vett területeken ugyanis a nicaraguai hadsereg elkezdte – illetőleg folytatta – a folyó kotrásából származó üledék lerakását, óriási természeti károkat okozva. E két ügy – a 2008-ban elindult légi gyomirtószer-permetezéssel kapcsolatos Ecuador kontra Kolumbia ügygel⁴ együtt – immár három folyamatban lévő környezetvédelmi ügy egyike a Nemzetközi Bíróság előtt. Ha a Nemzetközi Bíróság összes eddigi ügyéhez képest nem is, de az utóbbi éveket tekintve mindenféleképpen érdekes tendenciának tekinthetjük ezt.

Jelen tanulmány a folyamatban lévő ügyek közül a legutóbbit, a Costa Rica kontra Nicaragua ügyet vizsgálja meg alaposabban, mindenekelőtt a nemzetközi környezetjogi bíraskodás rendszerében, majd áttekinti a jogvita hátterét, végül pedig kitér az ügy eddigi eljárási cselekményeire is, utalva az ügy nemzetközi környezetjogi kulcskérdéseire. A tanulmány – habár a szerző álláspontja

sága szerint a tengeri emlősök tetemeit egyáltalán nem (vagy elsősorban nem) tudományos célra használják fel. Továbbá maga az a tény is kérdéses, hogy a bálnák védelme hogyan valósul meg ilyen nagyszámú leölésük által...

² NB, A határvonalban Nicaragua által kifejtett egyes tevékenységek ügye, Costa Rica kontra Nicaragua, 2010. november 19. (kereset)

³ Többek között lásd Jon SWAINE, *Google maps error sparks invasion of Costa Rica by Nicaragua*, The Telegraph, 2010. november 8., <http://www.telegraph.co.uk/news/world-news/centralamericaandthecaribbean/nicaragua/8117902/Google-maps-error-sparks-invasion-of-Costa-Rica-by-Nicaragua.html> (2011.04.08.); *Google Maps embroiled in Central America border dispute*, AFP, 2010. november 6., http://www.google.com/hosted-news/afp/article/ALEqM5gsZBBN97zCXC3sSElhRkh4_wG51A?docId=CNG.b7b0e11361e7847889195c6db3707f9e.9f1 (2011.04.08.); John D SUTTER, *Google Maps border becomes part of international dispute*, CNN, 2010. november 5., http://articles.cnn.com/2010-11-05/tech/nicaragua.raid.google.maps_1_google-maps-google-spo-keswoman-google-earth?_s=PM:TECH (2011.04.08).

⁴ NB, Légi gyomirtószer-permetezés, Ecuador kontra Kolumbia, 2008. április 1. (kereset)

minden bizonnyal könnyen kiolvasható – nem az eljárási cselekmények szigorú vizsgálatát vagy az ítélet tartalmának előrevetítését tűzte ki célul, hanem inkább térben és időben szélesebb körű rálátást kíván nyújtani a jogvitára.

I. A nemzetközi környezetvédelmi bírásokról általában

A nemzetközi környezetjog, és azon belül a nemzetközi környezetvédelem – mint a nemzetközi jog egyik legfrissebb területe – mindenféleképpen képlékeny, alakulóban lévő jogterületnek tekinthető napjainkban. Jogforrási háttere követi a nemzetközi jogi hagyományokat, ám általános jellemző az ajánlás vagy politikai deklaráció jellegű normák túlsúlya az államokat kötelező normákkal szemben. Mindebből számos következtetés vonható le a nemzetközi környezetjognak a nemzetközi bíróságok előtt betöltött szerepével kapcsolatban. Eljárásjogi szempontból közelítve a problémát látható, hogy a nemzetközi bírósági ítélezés az utóbbi évtizedekben mintegy felvállalta magára a feladatot, hogy ezen új, alapvetően szerteágazó jogterület vitáiban döntéseket hozzon. Különösen megfigyelhető ez például az emberi jogi bíróságok gyakorlatában,⁵ amelyek – akár környezetjogi rendelkezések híján is – igyekeznek egyre jobban figyelembe venni saját területükön környezetvédelmi érdekeket, mintegy kompenzálva egy nemzetközi környezetjogi bíróság hiányát.⁶ Ugyanilyen példaként emlegethető ugyanakkor például a WTO vitarendezési testülete is.⁷ Saját, *sui generis* jog-

⁵ Lásd többek között Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB), Taşkin és társai kontra Törökország, 2004. november 10., No. 46117/99.; Fadejeva kontra Oroszország, 2005. június 9., No. 55723/00.; Okyay és társai kontra Törökország, 2005. július 12., No. 36220/97.; Florea kontra Románia, 2010. szeptember 14., No. 37186/03.; Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága (EJAB), Saramaka emberek kontra Suriname., prel., merits, rep., costs, 2007. november 28. C sorozat No. 172.; Yakye Axa bennszülött közösség kontra Paraguay, merits, rep., costs, 2005. június 17. C sorozat, No. 125. Lásd továbbá Jennifer A AMIOTT, *Environment, Equality, and Indigenous Peoples' Land Rights in the Inter-American Human Rights System: Mayagna (Sumo) Indigenous Community of Awas Tingni v. Nicaragua*, *Environmental Law*, 32(2002), 873–903.

⁶ Bővebben lásd Dinah SHELTON, *The Environmental Jurisprudence of the European Court of Human Rights, 2003–2004*, *The global community: yearbook of international law and jurisprudence*, 2004/1, 293–303. és Dinah SHELTON, *Human Rights and the Environment: Jurisprudence of Human Rights Bodies*, *Environmental policy and law*, 32(2002), 3–4, 158–167.

⁷ Lásd például WTO panel, EK – azbeszt és azbeszt tartalmú termékekre vonatkozó intézkedések, WT/DS135/R, 2000. szeptember 18., WTO Fellebbviteli Testület, EK – azbeszt és azbeszt tartalmú termékekre vonatkozó intézkedések, WT/DS135/AB/R, 2001. március 12.; WTO panel, USA – behozatali tilalom egyes tengeri rákokra és tengeri rák készítményekre, WT/DS58/R, 1998. május 15., WTO Fellebbviteli Testület, USA – be-

rendszerében hasonló célokat követ az Európai Unió Bírósága is.⁸ Az Állandó Választottbíróság,⁹ s különösen a Nemzetközi Tengerjogi Bíróság – utóbbi immár az előbbieknél konkrétabb jogszabályi rendelkezések alapján – szintén találkozott környezetvédelmi kérdésekkel, még ha e vonatkozásban – bizonyos praktikus okok alapján – ítélezési gyakorlatuk nem is tekinthető a jogfejlesztés tekintetében élenjárónak.¹⁰

Némiképp más azonban a helyzet a Nemzetközi Bíróság esetében. A joghatósági kikötésekből adódóan három úton kerültek nemzetközi környezetvédelemmel kapcsolatos ügyek a Nemzetközi Bíróság elé: kompromisszum (ld. Bős-Nagymaros, Magyarország kontra Szlovákia¹¹), kompromisszumos klauzula (ld.

hozatali tilalom egyes tengeri rákokra és tengeri rák készítményekre, WT/DS58/AB/R, 1998. október 12. Lásd SZILÁGYI János Ede, *WTO-jog és környezetvédelem = Reformator iuris cooperandi: Tanulmányok Veres József 80. születésnapja tiszteletére*, szerk. BOBIVOS Pál, Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2009, 485–511, 502–511.; SZILÁGYI János Ede, *Környezetvédelem a Világkereskedelmi Szervezet jogában = Környezetjog: Tanulmányok a környezetjogi gondolkodás köréből*, szerk. SZILÁGYI János Ede, Miskolc, Novotni Alapítvány, 2010, 25–50.

⁸ Lásd például Európai Bíróság (EB), 91/79. sz., Bizottság kontra Olaszország ügyben 1980. március 18-án hozott ítélet (EBHT 1980., 1099.); 240/83. sz., Procureur de la République kontra Association de défense des brûleurs d’huiles usagées ügyben 1985. február 7-én hozott ítélet (EBHT 1985., 531.); C-341/95. sz., Bettati kontra Safety High-Tech SRL ügyben 1998. július 14-én hozott ítélet. (EBHT 1998., 4355.). Lásd továbbá *Válogatott ítéletek az Európai Bíróság esetjogából*, szerk. HORVÁTH Zsuzsanna, Bp., KJK-Kerszöv, 2004, III.; CSÁK Csilla, *Environment Policy = Public Policies of the European Union*, szerk. ANGYAL Zoltán et al., Marosvásárhely, Editura Universitatii ‘Petru Maior’, 2008, 143–159.

⁹ A nemzetközi környezetvédelmi bírászkodás azonban szorosan kötődik például a választottbíráskodáshoz általában, lásd például az e tekintetben óriási jelentőségű Trail Smelter illetve Lac Lanoux ügyeket. (Trail Smelter választottbírói ítélet, Amerikai Egyesült Államok kontra Kanada, 1941. március 11., U.N.R.I.A.A. (III.), 1905–1982.; a Lanoux-tó ügye, Spanyolország kontra Franciaország, 1957. november 16., U.N.R.I.A.A. (XII.), 281–317.) A kanadai Trailben található üzemből kiinduló, és amerikai farmerek földjét érintő szennyezések kapcsán kimondták, hogy egy állam nem használhatja saját területét oly módon, hogy ezáltal egy másik államban jelentős és bizonyítható személyi vagy anyagi kár keletkezzen. A Lanoux-tó ügyében pedig a vízszennyezés alapján beálló felelősség alapjait vetették meg. Bővebben lásd Michael KLOEPFER, *Umweltschutzrecht*, München, C.H.Beck, 2008, 166.

¹⁰ Lásd például ITLOS, Southern Bluefin Tuna Cases (Új-Zéland kontra Japán; Ausztrália kontra Japán), No. 3. és 4., ideiglenes intézkedés, 1999. augusztus 27.

¹¹ NB, Bős-Nagymaros ügy, Magyarország kontra Szlovákia, 1997. szeptember 25. Bővebben lásd HERCZEGH Géza, Bős-Nagymaros, *Valóság*, 2004/2, 1–20.; NAGY Boldizsár, Bős-breviárium, *Beszélő*, 10(2005), 10.; Pierre-Marie DUPUY, *L’invocation de*

bálnavadászati vita, Ausztrália kontra Japán), illetve állandó alávetési nyilatkozat alapján (ld. légi gyomirtószer-permetezés ügye, Ecuador kontra Kolumbia).¹² A Nemzetközi Bíróság gyakorlata kapcsán ugyanakkor mindenekelőtt tisztázunk kell: viszonylag élesen elhatárolható az ítélkezési gyakorlatban az az ügycsoport, amely a nemzetközi környezetjoghoz általában – különösen a természeti erőforrásokkal kapcsolatban – kötődik, illetve ezen belül azon, jóval szerényebb létszámú ügycsoport, amely kifejezetten nemzetközi környezetvédelmi kérdéseket is tárgyal.¹³

A természeti erőforrásokkal tágabb értelemben foglalkozó nemzetközi bírósági ügyek sora hosszú: mintegy harminc darabot számlál, azaz a Nemzetközi Bíróság minden ötödik ügye ezzel volt kapcsolatos; hol a kontinentális talapzat kincseiről, hol halászati kérdésekről, hol olajkoncessziókról, folyóvizekről vagy egyéb természeti erőforrás-használatról (pl. teknőstojások)¹⁴ folyt a vita.¹⁵ Kifejezetten környezetvédelmi érvekkel mindenekelőtt a Bős-Nagymaros ügyben, az Uruguay folyói papírgyár ügyében (Argentína kontra Uruguay),¹⁶ valamint a három említett folyamatban lévő ügyben találkozunk.

l'état de nécessité écologique: les enseignements tirés d'une étude de cas, La nécessité en droit international: colloque de Grenoble, Paris, Pedone, 2007.

¹² Ezenfelül három tanácsadó vélemény is köthető a környezetvédelem területéhez.

¹³ Lásd például NB, Pedra Branca/Pulau Batu Puteh, Middle Rocks és South Ledge feletti szuverenitás ügye, Malajzia kontra Szingapúr, 2008. május 23.; Uruguay folyói papírgyár ügye, Argentína kontra Uruguay, 2010. április 20.; Kasikili/Sedudu sziget ügye, Botswana kontra Namíbia, 1999. december 13.

¹⁴ NB, A Pulau Ligitan és Pulau Sipadan feletti szuverenitás ügye, Indonézia kontra Malajzia, 2002. december 17.

¹⁵ Lásd Nico SCHRIJVER, *Development without Destruction. The UN and Global Resource Management*, Indiana, Indiana University Press, 2010, 209–211.

¹⁶ NB, Uruguay folyói papírgyár ügye, Argentína kontra Uruguay, 2010. április 20. Ezzel kapcsolatban lásd többek között Juan Guillermo SANDOVAL COUSTASSE, Emily SWEENEY-SAMUELSON, *Adjudicating Conflicts Over Resources: The ICJ's Treatment of Technical Evidence in the Pulp Mill Case*, Göttingen Journal of International Law, 2011/1, 447–471.; Michael K. LEE, *The Uruguay Paper Pulp Mill Dispute: Highlighting the Growing Importance of NGOs and Public Protest in the Enforcement of International Environmental Law*, Sustainable Development Law and Policy, 7(2006–2007), 71–73. és Brian SPIEGEL, *River of Discontent: Argentina and Uruguay Before the International Court of Justice*, Law and Business Review of the Americas, 14(2008), 797–824.

II. A jogvita háttere

Amint a bevezetőben már említettem, e tanulmány kifejezetten a jelen állás szerint legutóbbi, Costa Rica kontra Nicaragua ügygel kíván behatóan foglalkozni, mégpedig – már csak a jogvita állásából adódóan is – bevezető jelleggel.

A Nicaragua és Costa Rica közötti határt – sorozatos viták és villongások után – 1858-ban rendezte az ún. Cañas–Jerez-szerződés. Nicaraguát a korábbi társ-államelnök, akkoriban teljes felhatalmazással rendelkező miniszter, Máximo Jerez, míg Costa Ricát az elnök sógora, egy politikai puccsot követően egyébként két évvel később kivégzett José María Cañas tábornok képviselte. Az 1888-ban Grover Cleveland amerikai elnök, illetve később, 1897-ben az általa kijelölt Edward Porter Alexander által meghozott választottbírói ítéletben is értelmezett szerződés a határvonalat a két állam között San Juan del Norte (az egykori Greytown) és az egykori Castillo Viejotól, azaz a Nicaragua-tó „bejáratát” őrző erőtől három mérföldre a folyásirányban található pont között a folyó jobb partjában jelöli meg.¹⁷ Amint az az Alexander által választottbírói ítéletéhez csatolt térképből is kitűnik, a jelen vita tárgyát képező Calero-sziget teljes egészében Costa Rica-i szuverenitás alá tartozik, míg Nicaragua jelenleg is körülbelül ugyanott szeretné a határt látni, mint – sikertelenül – 1897-ben.¹⁸ Az említett választottbírói ítéletek alapvetően határ-, illetve navigációs kérdéseket érintettek. E két választottbírói ítélet mellett azonban az Egyesült Államok más szempontból is az ügy lényeges háttérszereplőjévé vált: a Cañas–Jerez-szerződés 8. cikke ugyanis már egy, a jövőben megépülő csatornáról beszélt...

Már a XIX. század első felében, az ún. spanyol–amerikai köztársaságok függetlenné válásakor megjelent az az érdeklődés az Egyesült Államok – illetve számos európai nagyhatalom – részéről, hogy megtalálják egy, a közép-amerikai földnyelvet átszelő, s így az Atlanti- és a Csendes-óceánt összekötő csatorna helyét. Már 1835-ből találunk erre vonatkozó szenátusi határozatot, amely az elnököt felkéri a vonatkozó tárgyalások megindítására.¹⁹ A hajózási szempontból

¹⁷ Cañas–Jerez szerződés, 1858. április 15., 6. cikk. Award of the President of the United States in Regard to the Validity of the Treaty of Limits between Costa Rica and Nicaragua of 15 July 1858, választottbírói ítélet, Costa Rica kontra Nicaragua (a továbbiakban: Cleveland-ítélet), 1888. március 22., U.N.R.I.A.A. (XXVIII.), 191–211.; First award under the Convention between Costa Rica and Nicaragua of 8 April 1896 for the demarcation of the boundary between the two Republics, választottbírói ítélet, Costa Rica kontra Nicaragua (a továbbiakban: Alexander-ítélet), 1897. szeptember 30., U.N.R.I.A.A. (XXVIII.), 215–222.

¹⁸ Alexander-ítélet, 221.

¹⁹ Freeman SNOW, *Legal rights under the Clayton-Bulwer Treaty*, Harvard Law Review, 1889/2, 53–73, 53. E közgyűlési határozat egyébiránt egy, a Közép-amerikai Szövetségi

rendkívül veszélyes Horn-fok megkerülése (illetve az ettől északra fekvő szorosokon történő átkelés) helyett egy ilyen csatorna akár 10 000 mérföldnyi tengeri utazás megtakarítását jelenti, így érthető, hogy az amerikai kereskedelmi érdekeltségek nagy várakozással tekintettek ennek megépülése elé. Tették ezt különösen azt követően, hogy 1846-ra elkészült az ún. Ludwig-csatorna, azaz a Main folyót és a Dunát összekötő csatorna, amelynek következtében az európai kontinens megkerülésénél jóval gazdaságosabb, közvetlen hajózási útvonal létesült az Északi-tenger és a Fekete-tenger között. Egy közép-amerikai csatorna tehát új dimenziókba helyezte volna az Egyesült Államok észak-nyugati részével való összeköttetést, és nem utolsósorban a Kínával folytatott kereskedelmet.²⁰ A korabeli elképzelések – nagyban Alexander von Humboldt felfedezéseire alapozva – öt lehetséges helyszínt jelöltek meg a földnyelv mesterséges átvágására: a Tehuantepec,²¹ Nicaragua (a Nicaragua-tó és a San Juan folyó), Panama,²²

Köztársaság Kongresszusának 1825-ös határozatára adott formális válasz volt, amely egy később megépülő, óceánokat összekötő csatorna kapcsán biztosított – a „régóta fennálló jó szándék és politikai szimpátia alapján” – jogokat az Egyesült Államoknak. (<http://www.globalsecurity.org/military/facility/panama-canal-us.htm>, 2011.05.28).

²⁰ A kontinens északi megkerülésére szolgáló ún. észak-nyugati átjáró felfedezését végül – számos korábbi sikertelen vagy részben sikeres expedíciót követően – Roald Amundsen fejezte be 1906-ban.

²¹ A Tehuantepec a Mexikói-öblöt a Csendes-óceánnal összekötő földnyelv. Egyes mérnök szakemberek szerint sokkal célszerűbb lett volna itt megépíteni az óceánközi csatornát. Lásd John H. LIENHARD, *An Un-Panama Canal, Engines of Our Ingenuity*, No. 1777., <http://www.uh.edu/engines/epi1777.htm>. (2011.05.28). Első ránézésre ugyanis valóban jóval keskenyebb a Panama-földnyelv, mint a Tehuantepec, ám – írja Leinhard – vannak a térképről nem szembetűnő tényezők: többek között a klíma. Míg a Tehuantepec döntően száraz, addig Panama nedves és sáros. A Panama-csatorna építésekor – és ez már 1855-ben, a vasútvonal építésekor is látszott – több tízezer munkás vesztette életét kolerában illetve sárgalázban; a csatornaépítés első hullámát pedig sokszor lassították a már kiásott árkokat betemető sárlavinák. A Tehuantepec kapcsán – a valószínűtlenül drága Panama-csatorna helyett – pedig James Buchanan Eads mérnök alternatív – 2000 mérfölddel rövidebb – útvonaltervet nyújtott be: vasúton kívánta átszállítani a hajókat az óceánok között. Számításai szerint ez olcsóbb és gyorsabb módja lett volna az óceánok összekötésének. Lásd Joseph E. Jr. VOLLMAR, *The most gigantic railroad*, AmericanHeritage.com, Invention & Technology Magazine, 18(2003), 4.

²² A végül harmadik helyről befutó projekt – amelynek helyességéről a panamai helyszíni viszonyokat meglehetősen tévesen felmérő, korábban a Szezei-csatorna építésében jeleskedő francia Ferdinand de Lesseps győzte meg az amerikai törvényhozást – mind pénzben, mind emberéletben rettenetes árat követelt; s végül nem valósulhatott meg az eredeti – zsilipmentes – terv alapján.

Darién (Capica),²³ illetve az Atrato-Chocco folyók²⁴ térségét.²⁵ A tanulmány tárgyát képező San Juan folyó (és Nicaragua-tó) esetében a pusztán elméleti eszmefuttatásnál több is történt: 1826-ban egy New York-i üzletembernek adtak koncessziót a csatorna megépítésére, majd miután nem történt semmi, egy holland társaság kapta meg az engedélyt 1830-ban, ám a belga események miatt végül ez a projekt is megszakadt.²⁶ 1848-ban – Kalifornia megszerzésével, illetve az ottani aranyláz beindulásával – újabb lendületet kapott a projekt, amely immáron több szálon is futott. A panamai építkezés – mely előbb egy vasútvonal, majd később a csatorna megépítésére vonatkozott – hamarabb elindulhatott, mert a reménybeli San Juan- vagy Nicaragua-csatorna kapcsán gyakorlati probléma lépett fel, mégpedig a gyarmati viszonyokból eredően. A San Juan folyó – a jelen jogvita tárgyát is képező – torkolata ugyanis brit fennhatóság alá tartozott.²⁷ Ennek eredményeképpen született meg 1850-ben a Clayton–Bulwer-szerződés.²⁸ A szerződés végrehajtása és értelmezése kapcsán azonban heves viták alakultak ki az aláíró Egyesült Államok és Nagy-Britannia között, és az elkövetkezendőkben bizonyos gyarmati kérdések rendezésén túl semmi érdemleges nem történt. Végül 1901-ben a második²⁹ Hay–Pauncefote-szerződés módosította a Clayton–Bulwer-szerződést, immár nem közös brit és amerikai, hanem kizárólagos amerikai felügyeletet biztosítva a megépülő nicaraguai csatornára. Bár e szerződés végül a Panama-csatorna nevével forrott össze, eredetileg bármely, a közép-amerikai földnyelvet átszelő csatornára vonatkozott volna.³⁰ A panamai építke-

²³ A Karib-tenger legdélebbi öblét, a Darién-öblöt a Panamai-öbölhöz tartozó San Miguel-öböllel lehetett volna összekötni.

²⁴ Az Atrato-folyót a Csendes-óceánba ömlő egyik chocói folyóval kötötte volna össze: ez mind a mai Baudó, mind a mai (kolumbiai) San Juan folyón keresztül lehetséges lenne.

²⁵ Henry WHEATON, *Panama Canal*, *Niles' National Register*, 15(1843), 4, 57–61, 58. Wheaton véleménye szerint a nicaraguai illetve a panamai projekt a legkönnyebben megvalósítható. Lásd WHEATON, *i. m.*, 61.

²⁶ *Uo.*, 59.

²⁷ Bővebben lásd Boyd WINCHESTER, *The Old Treaty and the New*, *The American Law Registry*, 1900/10, 569–579, 571. és SNOW, *Legal rights...*, *i. m.*, 54–55.

²⁸ Lásd továbbá G.G. PHILLIMORE, *Current notes on international law. Arbitration*, *Law Magazine and Review: A Quarterly Review of Jurisprudence*, 1901/2, 229–238, 231–235.

²⁹ Az 1900-as első Hay–Pauncefote szerződés nem lépett hatályba.

³⁰ Bővebben lásd Charles Cheney HYDE, *The Isthmian Canal Treaty*, *Harvard Law Review*, 15(1901–1902), 725–732. és Richard OLNEY, *Canal Tolls Legislation and the Hay–Pauncefote Treaty*, *The Lawyer and Banker South Bench and Bar Review*, 1913/3, 164–171.

zések megindítása sem jelentette azt, hogy egyéb terveiről lemondott volna az Egyesült Államok.

Közép-Amerika XIX. századi, illetve századfordulós történelme azonban felettébb változatos. Háborúk és békemegállapodások, egység-, illetve függetlenségi törekvések váltogatták egymást. Miután a Corinto-, San José- és Marblehead-szerződések nem hoztak teljes harmóniát a térségbe: noha igen progresszív vitarendezési mechanizmusokat tartalmaztak, az érintett államok körét tekintve nem volt teljes az átfedés. Az 1907-es washingtoni konferencia ezt volt hivatott kiküszöbölni. Az Egyesült Államok és Mexikó részvételével itt – a hágai békekonferenciákkal ellentétben – sikerült létrehozni egy kötelező bírói vitarendezési fórumot a közép-amerikai államok (Costa Rica, Nicaragua, Honduras, El Salvador és Guatemala) számára: létrejött cartagoi³¹ (Costa Rica) székhellyel a Közép-amerikai Bíróság.³²

1916-ban a bíróság foglalkozott a San Juan folyó partján futó határ ügyével,³³ amelyben Costa Rica a két óceánt összekötő csatorna megépítésére³⁴ vonatkozó amerikai–nicaraguai megállapodást vitatott: az ún. Bryan–Chamorro-szerződést, amelyet 1914-ben írt alá az Egyesült Államok és – az amerikaiak által megszállt³⁵ – Nicaragua. A szerződés a csatorna feletti ellenőrzést, illetve a Corn-szigetekre vonatkozó hosszú távú bérletet, valamint a Fonseca-öbölben egy tengerészbázis létrehozatalának jogát biztosította az Egyesült Államok számára. Sokak szerint ez az ügy okozta végül a Közép-amerikai Bíróság vesztét: az Egyesült Államok nyíltan megtagadta a – számára kedvezőtlen – döntés végrehajtását, s a Közép-amerikai Bíróság végül 1918-ban megszűnt.³⁶ A bíróság

³¹ Miután az épületet 1910-ben egy földrengés megsemmisítette, a bíróság átköltözött San Joséba. Lásd Manley O. HUDSON, *The Central American Court of Justice*, American Journal of International Law, 26(1932), 759–786, 764.

³² Bővebben lásd *The Central American League of Nations, World Peace Foundation Pamphlet Series*, 1916–1917, 110–154, 114–120, 129. A Közép-amerikai Bíróság több szempontból is megelőzte korát: egyéni panaszokat is meghallgathatott, a felhasználandó jogforrások tekintetében pedig a bírák széles diszkrecionális jogkörrel rendelkeztek. (HUDSON, *The Central...*, i. m., 765–767.)

³³ Közép-amerikai Bíróság, Costa Rica kontra Nicaragua, 1916. szeptember 30.

³⁴ Más megközelítésben lásd Hillary F. FRENCH, *Assessing Private Capital Flows to Developing Countries = Chris Wold, Sanford Gaines, Greg Block*, Durham, NC, Carolina Academic Press, 2005 (Trade and the Environment: Law and Policy), 720–721, 720.

³⁵ Az amerikai tengerészet 1909-ben már a Zelaya elnök ellen fellépő forradalmárokat támogatta, majd 1912-ben – Alfredo Díaz elnök kérésére – megszállta Nicaraguát.

³⁶ HUDSON, *The Central...*, i. m., 778, 780–781. A Közép-amerikai Bíróság valójában eredetileg is 10(+1) esztendőre jött létre. Végül a XX. század végén újraélesztették. Bővebben lásd Sasha Maldonado JORDISON, *The Central American Court of Justice:*

ugyanis megállapította, hogy a Bryan–Chamorro-szerződés többek között megsértette a Cañas–Jerez-, illetve a washingtoni szerződéseket, mindenképp a területi integritás, az állami szuverenitás, illetve a navigációs jogok tekintetében.³⁷

E jogvitában ugyanakkor már szerepeltek olyan érvek is, amelyeket ma környezetvédelminek nevezhetnénk: többek között³⁸ a csatornaépítésből adódó, a Costa Rica-i partot érintő hatásokra vonatkozóan.³⁹ Már Cleveland elnök választottbírói ítéletének 10. pontja kimondta, hogy „Costa Rica természetes jogai közé tartozik [...] a talaj feletti tulajdonjog a San Juan folyó [említett szakaszán] [...]. E jogok sérülnek, ha a Costa Rica-i Köztársasághoz tartozó területet [...] elárasztják.” Ez is indokául szolgált azon megállapításnak, hogy egy esetleges, a San Juan folyón vezető óceánok közti csatornához Costa Rica beleegyezése is szükséges.⁴⁰ A Közép-amerikai Bíróság külön kiemelte, hogy egy ilyen csatorna nem valószínűleg meg többek között a Costa Rica-i folyópart elárasztása, és általában Costa Rica-i földek és vizek sérelme nélkül. Sőt, ahogy fogalmaznak, e fontos vízi út élvezete kapcsán a két köztársaságot a természet köti össze.⁴¹

A tervekkel – nem utolsósorban gazdasági indokokból, azaz mivel a korabeli nemzetközi hajóforgalom nem tudott volna eltartani a már elkészült Panama-csatorna mellett még egy csatornát – végül felhagytak. Ám a globalizáció előretörésével a nemzetközi árufuvarozásban résztvevő hajók száma és mérete is megsokszorozódott, és ismét felmerült az egyébként lényegesen nem bővíthető Panama-csatorna mellett egy másik csatorna építése. A két legvalószínűbb szcenárió szerint kínai beruházókkal Kolumbia,⁴² illetve venezuelai és iráni be-

Yesterday, Today and Tomorrow?, Connecticut Journal of International Law, 25(2009–2010), 183–242, 217.

³⁷ Az ítéletet lásd *Judicial decisions involving questions of international law*, Central American Court of Justice, Costa Rica kontra Nicaragua, 1916. szeptember 30., *American Journal of International Law*, 11(1997), 181–229. (a továbbiakban: AJIL/CACJ 1916)

³⁸ Másik megfogalmazásban: „a szuverenitás archaikus elméletét felváltja [...] a világ közös érdeke”. Lásd Quincy WRIGHT, *Conflicts between international law and treaties*, *American Journal of International Law*, 11(1917), 566–579, 566.

³⁹ Közép-amerikai Bíróság, Costa Rica kontra Nicaragua, 1916. szeptember 30., I. rész, III. fejezet, a) pont. Lásd AJIL/CACJ 1916, 197.

⁴⁰ Közép-amerikai Bíróság, Costa Rica kontra Nicaragua, 1916. szeptember 30., I. rész, III. fejezet, a) pont. Lásd AJIL/CACJ 1916, 198.

⁴¹ Közép-amerikai Bíróság, Costa Rica kontra Nicaragua, 1916. szeptember 30., III. rész, II. fejezet, a) pont. Lásd AJIL/CACJ 1916, 223.

⁴² Lásd például „*China and Colombia announce »alternative Panama Canal«*” BBC News, 2011. február 14., <http://www.bbc.co.uk/news/business-12448580> (2011.05.20).; Shlomo PAPIRBLAT, *Iran, Venezuelai plan to build rival to Panama Canal*, *haaretz.com*, 2010. november 11., <http://www.haaretz.com/news/international/iran-venezuela-plan-to->

fektetőkkel Nicaragua területén, mégpedig nagyrészt a San Juan folyón. A tervek szerint a legfeljebb 80 ezer tonna vízkiszorítású⁴³ hajók helyett (melyek jelenleg a Panama-csatornán⁴⁴ közlekedhetnek, s melyek aránya a nemzetközi hajóforgalomban folyamatosan csökken) az új csatornán már akár 250 ezer tonna vízkiszorítású hajómonstrumok is átkelhetnének.⁴⁵ Egy azonban világosan látszik: a megnövekedett hajóforgalom mellett sem működtethető nyereségesen három ilyen csatorna, a két – egyébiránt hol elismert, hol tagadott – új csatorna-terv közül csak az első valósulhat meg. Megindult tehát a harc az elsőségért, s e harcban bukkan fel – egyáltalán nem kívülálló félként – Costa Rica.

III. Az aktuális jogvita

Nicaragua már korábban megkezdte a San Juan folyó medrének kotrását, ám 2010 októberében a munkálatok részben új irányt vettek. A folyó kotrását végző – részben katonai – alakulatok októberben léptek Costa Rica-i területre. A Calero-sziget körüli munkálatok kapcsán Costa Rica több dolgot sérelmezett: egyrészt a kotrás önmagában óriási természeti károkat okoz az ő területén, különösen a sziget – már korábban természetvédelmi területté⁴⁶ nyilvánított – vizes élőhelyein, másrészt a kotrásból származó üledéket – jogellenesen – az ő területén helyezik el, harmadrészt a Calero-szigetet keresztülvágván csatornát építenek Costa Rica-i területen. Nicaragua válaszul azt közölte, hogy a kérdéses terület az övé, s eddig Costa Rica volt jogsértésben, ezenfelül pusztán a drogcsempészet megakadályozása a célja.⁴⁷

build-rival-to-panama-canal-1.324173 (2011.05.20)., ugyanakkor ez utóbbi kapcsán felmerült korábban Oroszország, de még az Egyesült Arab Emírátsok neve is. (Russia May Build Long-Planned Nicaragua Canal, novinite.com, 2008. december 18., http://www.novinite.com/view_news.php?id=99941, 2011.05.20., Emirates Interested in Interoceanic Canal, CentralAmericaData, 2009. október 6., http://www.centralamericadata.com/en/article/home/Emirates_Interested_in_Interoceanic_Nicaragua_Canal, 2011.05.20).

⁴³ Az ún. Panamax kategória. Lásd Lloyd's Register, Infosheet No. 30., 1. http://www.lr.org/Images/30%20ship%20sizes_tcm155-173543.pdf (2011.05.20).

⁴⁴ A Panama-csatorna bővítését 2014-re tervezik befejezni, ám a maximális vízkiszorítás itt még így is csak 120 ezer tonna lesz.

⁴⁵ John VIDAL, *\$20bn and 10 years to build – a giant rival for Panama canal*, The Guardian, 2006. október 4. (<http://www.guardian.co.uk/environment/2006/oct/04/water.conservationsandendangeredspecies>, 2011.05.20).

⁴⁶ A térség a Barra del Colorado nemzeti park része.

⁴⁷ Lásd a nicaraguai kormány ún. Fehér Könyvét, „Río San Juan de Nicaragua. Las Verdades que Costa Rica oculta”. http://www.cancilleria.gob.ni/diferendos/VerdadDesQueCostaRicaOculta_webVersion.pdf (2011.05.19)., a továbbiakban: Fehér Könyv,

A Nemzetközi Bíróság első körben nem szerepelt a konfliktus lehetséges megoldási scénáriói között: a felek az Amerikai Államok Szervezete, illetve az ENSZ-en belül a Biztonsági Tanács bevonásában látták a megoldást. A Nemzetközi Bíróság csak azután került szóba, miután Costa Rica kísérlete, hogy az Amerikai Államok Szervezetén (AÁSZ) belül rövid úton sikerüljön rendeznie a kérdést, nem volt sikeres. Az AÁSZ Állandó Tanácsa 2010. november 12-én megszavazott, majd december 7-én a külügyminiszterek e célból összehívott tanácskozásán ismét megerősített ugyan egy határozatot, amely többek között mindkét felet felszólította az érintett határszakasz elhagyására,⁴⁸ ám Nicaragua kijelentette, hogy az AÁSZ-t nem tekinti kompetensnek a kérdésben, így a határozatot sem hajtja végre.⁴⁹ Nicaragua állítása szerint a kezdetektől a Nemzetközi Bíróság elé kívánta utalni az ügyet,⁵⁰ ám végül Costa Rica volt az, aki ezt – a két állam állandó alávetési nyilatkozatai alapján – 2010. november 18-án megtette.

Costa Rica és Nicaragua egyébiránt nem először szerepel a San Juan folyó miatt a Nemzetközi Bíróság előtt: 2009-ben született meg a folyó egyes navigációs kérdéseit rendező ítélet.⁵¹ A két ügy nyilvánvaló különbségei ellenére a 2009-es ítélet bizonyos elemeit – különösen Costa Rica navigációs jogosítványai vonatkozásában,⁵² melyeket nyilvánvalóan érintene, ha a folyón óceánokat összekötő csatorna működne – semmiképpen nem lehet majd megkerülni a 2010-es ügyben sem.

Keresetlevelében – melyben egyúttal ideiglenes intézkedés elrendelését is kérte – Costa Rica hangot adott azon véleményének, hogy Nicaragua részéről a San Juan folyó kotrásának folytatása jelentősen meg fogja változtatni a Costa Rica-i Colorado folyó folyását, és Costa Rica területének további károkat fog

8. Egyébiránt, úgy tűnik, ez népszerű érv arrafelé... ugyanerre hivatkozik Kolumbia is a már említett Ecuador kontra Kolumbia ügyben.

⁴⁸ AÁSZ, CP/RES. 978 (1777/10), Situation in the border area between Costa Rica and Nicaragua, 2010. november 12., illetve RC.26/RES. 1/10., 2010. december 7.

⁴⁹ Lásd Tropas se mantendrán en territorio nicaragüense, La Prensa.com.ni, 2010. november 13., <http://www.laprensa.com.ni/2010/11/13/nacionales/43521> (2011.05.19.)

⁵⁰ Lásd Fehér Könyv, 58.

⁵¹ NB, Navigációs és azzal kapcsolatos jogokra vonatkozó vita, Costa Rica kontra Nicaragua, 2009. július 13. Lásd továbbá Stephen MATHIAS, *The 2005 Judicial Activity of the International Court of Justice*, American Journal of International Law, 100(2006), 629–649, 647–648.; Pieter H.F. BEKKER, *The 2005 Record of the International Court of Justice*, Chinese Journal of International Law, 5(2006), 371–380, 372–373.; Jacob Katz COGAN, *The 2009 Judicial Activity of the International Court of Justice*, American Journal of International Law, 104(2010), 605–619, 610–613.

⁵² Lásd Navigációs és azzal kapcsolatos jogokra vonatkozó vita, Costa Rica kontra Nicaragua, 2009. július 13., 156. pont.

okozni, beleértve a vizes élőhelyeket, és a régióban található természetvédelmi területeket. Costa Rica többek között azt szeretné elérni, hogy a Nemzetközi Bíróság kötelezze Nicaraguát magán a San Juan folyón folyó csatornázási munkálatok leállítására és a természetkárosító tevékenységek leállítására. Külön kiemeli a Ramsari Egyezményt, a navigációs kötelezettségeket, illetve a San Juan folyó medrének megváltoztatását. Az ideiglenes intézkedést mindenekelőtt azért indítványozta, mert el kívánja kerülni, hogy a San Juan folyónak a Calero-szigeten át épülő mesterséges csatornán történő elterelésével az eljárás során Nicaragua majd *fait accompli* elé állítsa őt illetve a Nemzetközi Bíróságot.

Szöbeli meghallgatásokat követően 2011. március 8-án rendelte el az ideiglenes intézkedéseket a Nemzetközi Bíróság. A köztudottan hadsereg nélküli Costa Rica számára nem fog gondot okozni a végzés első pontjának betartása, miszerint a feleknek távol kell tartaniuk az érintett területtől katonai alakulatokat...⁵³ A rendelkezés a hadseregen kívül minden rendőri és polgári személyt is kitilt a körzetből. Ezen egyhangúlag meghozott rendelkezés azonban folytatódik, és – a nicaraguai *ad hoc* bíróval együtt – három ellenszavazattal felhatalmazza Costa Ricát arra, hogy – kizárólag a helyrehozhatatlan károk megelőzése érdekében – a terület környezetvédelmével megbízott szakembereit a helyszínre küldje, valamint rábízta, hogy konzultáljon a Ramsari Egyezmény szerveivel is. Ezenfelül felhívják a feleket arra, ne súlyosbítsák a helyzetet, illetve tájékoztassák a Nemzetközi Bíróságot a rendelkezések betartásáról.

Míg az ideiglenes intézkedés első, tartózkodásra felszólító pontjában minden bíró egyet tudott érteni, addig az intézkedés második pontja kapcsán nyilvánvalóan két álláspont ütközött. A Costa Rica-i környezetvédelmi személyzet beengedése a bírák egyik – kisebb létszámú – csoportja számára nyilvánvalóan logikailag összeegyeztethetetlen az intézkedés első pontjával, ráadásul akár prejudikálónak is nevezhetjük; s bár ezen érveket az indoklás igyekszik cáfolni,⁵⁴ valószínűleg nem csak Nicaragua illeti majd kritikával ezt. A többség azonban mégis úgy gondolta, hogy a Costa Rica által felsorakoztatott környezetvédelmi indokok erősebbek a klasszikus nemzetközi jogi szabályok visszatartó erejénél, és ez – a szerző álláspontja szerint – optimizmusra ad okot: a pusztán szerződési jogi és navigációs kérdések mellett ezen ügy valóban figyelembe veszi majd a környezetvédelem érdekeit is. Sőt, az intézkedés indoklásának 63. pontja értelmében úgy tűnik, a Bős-Nagymaros ügyben még tagadott „ökológiai szükséghelyzet” elfogadásához is közel került a Bíróság. Ám ez csak a Calero-sziget

⁵³ NB, A határzónában Nicaragua által kifejtett egyes tevékenységek ügye, Costa Rica kontra Nicaragua, 2011. március 8. (ideiglenes intézkedés), 86. pont

⁵⁴ NB, A határzónában Nicaragua által kifejtett egyes tevékenységek ügye, Costa Rica kontra Nicaragua, 2011. március 8. (ideiglenes intézkedés), 49–59. pontok.

körüli munkálatokra vonatkozik. Ahogy a Bíróság fogalmaz, az eljárás e szakaszában még nem állapítható meg, hogy általánosságban a San Juan folyó kotrása helyrehozhatatlan károkat okozna Costa Ricának.

Április 8-án, egy hónappal az ideiglenes intézkedés elrendelését követően azonban máris olyan esemény következett be, amely ha az ügy végleges kimenetelét nem is, de az ítélet bizonyos részét már előrevetíti: Nicaragua mindenképpen jogellenesen cselekedett, megsértette a Bíróság által elrendelt ideiglenes intézkedést. Annak értelmében ugyanis semmiféle civil személy nem tartózkodhat az említett térségben, ám a Ramsari Egyezmény Titkársága által a helyszínre küldött megfigyelőknek igen kellemetlen atrocitásban volt részük.⁵⁵ A helyszínen nicaraguai tüntetők várták és inzultálták őket. Így bármi is történik az ügy érdemében, a Nemzetközi Bíróság ítélezési gyakorlata értelmében az ideiglenes intézkedés megsértéséért felelnie kell Nicaraguának;⁵⁶ maga az ideiglenes intézkedés is ismételten felhívja a figyelmet a saját kötelező jellegére.⁵⁷ A nicaraguai belső viszonyok ismeretében ugyanakkor nehéz szabadulni a gondolattól, hogy az egész ügy legalább annyira kötődik a 2011 novemberében esedékes nicaraguai elnökválasztáshoz, mint a megvalósítani kívánt csatornához...

A memorandum, illetőleg a replika benyújtására a felek 2011 decemberéig, illetve 2012 augusztusáig kaptak időt. Természetesen az ügy kimenetelét nagyban befolyásolja majd ezek tartalma, ám így az ügy kezdeti fázisában is célszerű megemlíteni néhány kérdéskört, amely valószínűleg visszaköszön majd a – legoptimistább álláspont szerint is csak két esztendő múlva esedékes – ítéletben.

Az ügy során mindenekelőtt ismét előkerül majd a navigációs kérdésekben hozott 2009-es ítélet, amelynek rendelkezései a Costa Rica-i álláspontot erősítik. A hadihajók esetében megtiltott, ám a kereskedelmi célú hajózás tekintetében fennálló Costa Rica-i szabad hajózási jogosítványok – mint már említettem – nyilvánvalóan csorbulnának, ha óceánokat összekötő vízi útként funkcionálna a San Juan folyó. Emellett alapos vizsgálatnak vetik majd alá a Cañas–Jerez-

⁵⁵ Adam WILLIAMS, Alberto FONT, *Sandinista protesters block Isla Calero Visit*, ticotimes.net, 2011. április 11. http://www.ticotimes.net/News/Top-Story/Sandinista-protesters-block-Isla-Calero-Visit_Friday-April-08-2011 (2011.04.08).

⁵⁶ Lásd különösen NB, LaGrand-ügy, Németország kontra Amerikai Egyesült Államok, 2001. június 27., Avena és más mexikói állampolgárok ügye, Mexikó kontra Amerikai Egyesült Államok, 2004. március 31.; valamint többek között Robert KOLB, *Note on New International Case-law Concerning the Binding Character of Provisional Measures*, Nordic Journal of International Law, 2005/74, 117–129.; Jochen Abr. FROWEIN, *Provisional Measures by the International Court of Justice – The LaGrand case*, Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, 62(2002), 55–60.

⁵⁷ NB, A határázónában Nicaragua által kifejtett egyes tevékenységek ügye, Costa Rica kontra Nicaragua, 2011. március 8. (ideiglenes intézkedés), 84. pont.

szerződést, illetve Cleveland és Alexander választottbírói ítéleteit; ám tekintettel arra, hogy már Alexander ítéletében is szerepelt egy térkép, amely a Costa Rica-i álláspontnak megfelelően ábrázolja a határt,⁵⁸ úgy tűnik, gyenge lábakon áll a nicaraguai álláspont. Megkerülhetetlennek tűnik az a Cleveland-ítéletben szereplő megállapítás is, mely szerint Costa Rica szuverenitása sérül, ha – az egyébként nicaraguai fennhatóság alá tartozó – San Juan folyón végrehajtandó munkálatok során a Costa Rica-i partot elárasztják.⁵⁹ A vonatkozó szerződések értelmezése során a Nemzetközi Bíróságnak ismét fel kell vállalnia⁶⁰ az evolutív értelmezés alkalmazását,⁶¹ amely Bős-Nagymaros óta úgy tűnik, elkerülhetetlen a környezetjogi ügyekben. E tekintetben – az ideiglenes intézkedésben említett ökológiai szükséghelyzet körvonalazódása nyomán – nem is tűnnek olyan túlzónak az elvárások.

Costa Rica azon érve, miszerint a kotrási munkálatok, illetve a folyó eltérése veszélyezteti a Colorado folyót, egyszerre vet fel navigációs és nem navigációs, mindenekelőtt környezetvédelmi érveket. Amint azt *Bruhács János* már két évtizeddel ezelőtt megírta, a – nemzetközi környezetjoggal kapcsolatos – nem navigációs kérdések is megoldhatóak a navigációs kérdések analógiájára.⁶² Jelen esetben ezzel megint visszakanyarodunk a 2009-es ítélethez, és megállapíthatjuk: a Costa Rica-i álláspont erőteljesebb, hiszen a környezetvédelmi indokokkal szemben konzervatívabb álláspontot képviselő bírakat is a maga oldalára állíthatja. Hogy a felek – mindenekelőtt Costa Rica – mely kifejezetten nemzetközi környezetjogi jogforrásokkal kívánják majd álláspontjukat alátámasztani, még kérdéses. A szokásjogi érvek (például a tájékoztatási kötelezettség kapcsán)⁶³ és a releváns nemzetközi egyezmények, mindenekelőtt a Ramsari Egyezmény minden bizonnyal szerepelnek majd ezek között, csakúgy, mint a precedens jellegű

⁵⁸ Alexander-ítélet, 221.

⁵⁹ Cleveland-ítélet, 10. pont.

⁶⁰ A Nemzetközi Bíróság kapcsolódó jogfejlesztéséről lásd KOVÁCS Péter, *Developments and Limits in International Jurisprudence*, Denver Journal of International Law and Policy, 31(2002–2003), 461–489, 476.

⁶¹ HERCZEGH Géza, *Néhány szó a környezetvédelem nemzetközi jogáról = Ünnepi tanulmánykötet Bruhács János professor emeritus 70. születésnapjára*, szerk. Csapó Zsuzsanna, Pécs, Studia Iuridica Auctoritate Universitatis, 143(2009), 77–87, 86.

⁶² BRUHÁCS János, *The law of non-navigational uses of international watercourses*, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1993, 20.

⁶³ Bővebben lásd Alexandre KISS, Dinah SHELTON, *International Environmental Law*, Ardsley, NY, UNEP, Transnational Publishers, 2004, 49.

ítéletek (Uruguay-folyó, Bős-Nagymaros), noha a jelen ügy tematikája jelentősen eltér a két említett ügytől.⁶⁴

Végezetül ki kell térnünk egy Nicaragua által folyamatosan hangoztatott érvre, miszerint a San Juan folyó az ő szuverenitása alá tartozik. A nemzetközi környezetjog értelmében azonban egyetlen állam sem használhatja úgy a területét, hogy ezáltal károkat okozzon egy másik államnak vagy annak állampolgárainak.⁶⁵ S bár az ideiglenes intézkedés nem tiltotta meg a San Juan folyó Caleroszigettől távol eső részein a kotrást, a nemzetközi környezetjogi ítélezési gyakorlat értelmében pusztán az a tény, hogy a folyó Nicaragua területén található, nem képezi majd akadályát annak, hogy az ítéletben ettől eltérően döntsenek.

IV. Befejező gondolatok

A tanulmány – a nemzetközi környezetjogi bírászkodásról szóló rövid bevezetőt követően – előbb a jogvita háttérét kívánta megvilágítani, majd az eddig megtett eljárási cselekményekből kiindulva kitért azon nemzetközi környezetjogi kérdésekre, amelyek a jelen ügyben különös jelentőséggel bírnak majd. Míg a bevezető a kérdés rendszertani elhelyezését kívánta elősegíteni, addig a jogvita háttére kapcsán már olyan megállapításokra is kitérek, amelyek akár az aktuális ügyben is ügydöntő szerephez juthatnak. A tanulmány nem vállalkozott az ügy kimeneteleének megjóslására, inkább arra kívánta felhívni a figyelmet, hogy ezen ügyben a Nemzetközi Bíróság – ha úgy tetszik, az egész emberiség jövője szempontjából – sorsdöntő ítéletet hoz majd. Egy, a környezetvédelmi indokokat esetlegesen elutasító, de legalábbis háttérbe szorító ítélet ugyanis hosszú időre visszavethetné a fejlődőben lévő nemzetközi környezetjogot, hiszen nem vetne gátat a védett értékek pusztulásának, ott és akkor sem, ahol megtehetné. Így bár az ügy nyilvánvalóan kötődik a nemzetközi jog egyéb területeihez (nemzetközi szerződések joga, vitarendezés stb.), a környezeti érvek mellőzése a Bíróság részéről nemcsak hiba, de megbocsáthatatlan hiba lenne; szerencsére úgy tűnik, nem ez a forgatókönyv.

⁶⁴ A folyókkal kapcsolatos nemzetközi, s különösen amerikai viták rendezésével kapcsolatban bővebben lásd még C.B. BOURNE, *Mediation, Conciliation and Adjudication in the Settlement of International Drainage Basin Disputes*, Canadian Yearbook of International Law, 9(1971), 114–158, 126–127.

⁶⁵ Lásd a fent már említett Trail Smelter- és Lanoux-tó ügyeket, valamint NB, Korfu-szoros ügy, Egyesült Királyság kontra Albánia, 1948. március 25. (prel.), 1949. április 9. (merits). A nemzetközi környezetjog fejlődésével kapcsolatban lásd Peter SAND, *The Evolution of International Environmental Law = The Oxford Handbook of International Environmental Law*, eds. Daniel BODANSKY, Jutta BRUNNÉE, Ellen HEY, New York, Oxford University Press, 2007, 29–42.

Másik oldalról közelítve azonban a Nemzetközi Bíróság ezen ügyben meghozandó jövőbeli ítélete, amennyiben helyt ad Costa Rica – a szerző álláspontja szerint felettébb megalapozott – környezetvédelmi indokainak, egy csaknem kétszáz éves álomnak vet véget. Végérvényesen pont kerülhet azon, már az 1820-as évektől fennálló elképzelés végére, hogy az Atlanti- és a Csendes-óceánt a San Juan folyón, a Nicaragua-tavon és egy mesterséges átvágáson keresztül kössék össze, a Panama-csatornához képest mintegy 500 tengeri mérfölddel megrövidítve az északi féltekén a globális hajózási útvonalat. Egy ilyen ítélet ismét felértékelheti nemcsak a globális gazdasági szereplők által gyakran lebecsült nemzetközi jog, és azon belül a nemzetközi környezetjog szerepét, hanem a nemzetközi környezetvédelmi szabályok betartását is – még akkor is, ha a felismerés valójában csak a már befektetett dollármilliók elvesztésének köszönhető.

Anikó Raisz

International Environmental Law Related Issues before the International Court of Justice today

Summary

The present article aims at introducing the legal framework of a highly topical dispute before the International Court of Justice (ICJ), an organ which apparently has more and more to deal with international environmental law related issues. The article examines the case of Costa Rica v. Nicaragua, a dispute that started in autumn 2010. The case goes back to the nineteenth century and has treaties as well as arbitral awards as its important legal sources. Furthermore, similar circumstances almost a century ago gave rise to a landmark judgment before the Central American Court of Justice, a judgment that resulted in a rebuff from the then potential investor, the USA, something that largely contributed to the cessation of the mentioned tribunal.

Cases that occur repeatedly before international courts often have an interesting background, just like here: the interest in a certain river of the Central American isthmus, the San Juan River, is not purely aesthetic. There is a lot more at stake: the building of an almost 200-year-old dream, an interoceanic canal connecting the Pacific and the Atlantic oceans, shortening the current waterway for vessels sailing in the Northern hemisphere with approximately 500 nautical miles, and making this shorter waterway eligible for gigantic ships like supertankers that are too large for the Panama canal. The idea of the so-called San Juan or Nicaragua canal has often been about to materialize in the past as well and caused international legal conflicts. What is different today? The evolution of international environmental law, something that the ICJ seems to be taking into account, as seen in the order indicating provisional measures. The present article first gives a brief overview of the international environmental jurisprudence, then examines the background of the case, and finally arrives at the procedure before the ICJ, taking into account the steps that are already taken or still to be taken.